

УДК 347.734

ВДОВІЧЕН В. А., к. ю. н.,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного і фінансового права
Чернівецького національного
університету ім. Ю.Федьковича

ВДОВІЧЕНА Л. І., к. ю. н.,
асистент кафедри конституційного,
адміністративного і фінансового права
Чернівецького національного
університету ім. Ю.Федьковича

МЕТОД ВАЛЮТНОГО ПРАВА: ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА СКЛАДОВІ

У статті проведено дослідження методу валютного права. Встановлено похідний характер ознак методу валютного права у порівнянні з методом фінансового права. Досліджено основні способи методу валютного права – припис, заборона, дозвіл, рекомендація, заохочення.

Ключові слова: *метод фінансового права, метод валютного права, імперативність, диспозитивність, припис, заборона, дозвіл, рекомендація, заохочення.*

В статье проведено исследование метода валютного права. Установлено производный характер признаков метода валютного права по сравнению с методом финансового права. Исследованы основные способы метода валютного права – предписание, запрет, разрешение, рекомендация, поощрения.

Ключевые слова: *метод финансового права, метод валютного права, императивность, диспозитивность, предписание, запрет, разрешение, рекомендация, поощрения.*

In the article the method of currency law is analyzed. The derivative character of attributes of the method of currency law compared with the method of financial law are established. The basic ways of currency law – the order, prohibition, permission, recommendation, encouragement.

Keywords: *method of financial law, the method of currency law, imperative, dispositive, order, prohibition, permission, recommendation, encouragement.*

Постановка проблеми. Визначаючи валютне право, як інститут особливої частини фінансового права, що складається з правових норм, які регулюють відносини, що виникають і відбуваються в процесі розподілу та перерозподілу ВВП та НД з приводу валюти і/або валютних цінностей, можна стверджувати, що метод валютного права, обумовлений публічно-правовою природою фінансового права та його методами правового регулювання фінансових відносин. Однак, категорія методу правового регулювання фінансових відносин довгий час залишалася поза полем спеціальних наукових досліджень, ізольована презумпцією тези про тотожність методів фінансового й адміністративного права. Розвиток науки фінансового права, актуалізація фінансово-правового регулювання суспільних відносин, виникнення нових інститутів і модифікація системи фінансового законодавства стали передумовами становлення теорії про оригінальність методу фінансового права.

Вивчення методу валютного права є необхідним і закономірним процесом у розвитку сучасної фінансової науки. Критерії, відповідно до яких інститут права позиціонується в розряді самостійних, стійко займають своє місце в теорії права. Метод правового регулювання в усьому механізмі впливу права є фактором, що безпосередньо впорядковує суспільні відносини. Саме вольовий момент поведінки учасників суспільних відносин і представляє собою той фактор, за допомогою якого державна воля безпосередньо переводиться в площину впорядкованого суспільного відношення і де учасники досягають бажаного для суспільства результату правового регулювання. Це ще раз підкреслює справедливність висновку про те, що право впливає безпосередньо не на суспільні відношення і навіть не на

поведінку учасників даних відносин, а на волю сторін, їх здатність свідомо керувати своєю поведінкою, направляти її на досягнення потрібного результату.

Ступінь наукової розробки. Окремі елементи й ознаки методу валютного права, що відокремлюють його від методів суміжних правових галузей, були вивчені й описані в працях Є. О. Алісова, Л. К. Воронової, С. Т. Кадькаленко [1], Я. А. Гейвандова [2]. Незважаючи на окремі розробки вчених з проблем методу валютно-правового регулювання, ці питання ще, по суті, спеціально не досліджувались у науці фінансового права. І спроб створити комплексне наукове дослідження серед українських науковців, присвячене проблемам виявлення особливостей валютно-правового методу, дотепер не було. З огляду на це, осмислення наукової категорії «метод валютного права» видається нам досить актуальним для сучасної фінансової науки.

Метою статті є дослідження, виявлення та аргументація ознак та способів прояву методу валютного права в якості похідних від властивостей методу фінансового права.

Виклад основного матеріалу. Основним методом правового регулювання валютного права в літературі традиційно називають публічно-правовий метод владних приписів. Однак, варто особливо підкреслити, що розгорнутого дослідження цього питання в останні десятиліття в правовій науці, по суті, не проводилося. Між тим, в даний час у валютній сфері все більше використовуються і приватно-правові методи правового впливу. Усе зумовлено тим, що у предметі та методі правового регулювання відображається механізм правового регулювання валютних відносин, під яким необхідно розуміти сукупність взятих у своїй органічності, єдності та взаємозв'язку правових засобів, за допомогою яких держава здійснює вплив

на суспільні відносини, пов'язані з утворенням, розподілом і використанням валютних ресурсів [1, с. 458]. А тому, у зв'язку з цим, заслуговує на увагу думка Я. А. Гейвандова, який зазначає, що валютні відносини регулюються як адміністративними (фінансовими), так і цивільно-правовими методами регулювання, що ще раз вказує на їх публічно-правовий та приватно-правовий характер [2, с. 12].

Метод валютно-правового регулювання – це специфічний спосіб, за допомогою якого держава, орган місцевого самоврядування забезпечують необхідну їм поведінку учасників валютних правовідносин. Якщо предмет валютно – правового регулювання визначає, які суспільні відносини регулюються валютним правом, то метод валютно-правового регулювання пояснює, яким чином здійснюється регулювання цих відносин, за допомогою яких правових прийомів і засобів досягається мета такого регулювання.

Однак, характер способів впливу на поведінку учасників валютних відносин буде залежати від ряду умов: по-перше, порядком виникнення, зміни, припинення валютних правовідносин; по-друге, загальним юридичним становищем учасників валютних правовідносин (правосуб'єктністю); по-третє, характером встановлення прав і засобів забезпечення виконання обов'язків учасників валютних правовідносин.

Тому, специфіка методу валютного права в більшій мірі обумовлена особливостями предмета правового регулювання даного інституту фінансового права. Це, в свою чергу, ще раз підкреслює, що метод валютного права носить похідний характер від методів фінансового права.

В такому разі, логічним продовженням такої позиції буде виділення ознак методу валютного права, котрі обумовлені властивостями його як інституту фінансового права:

1. Майновий аспект методу валютного права проявляється в тому, що його вектор лежить в площині підтримання стабільних відносин у сфері розподілу та перерозподілу ВВП та національного доходу в частині валюти та валютних цінностей.

2. Переважна імперативність методу валютного права дозволяє здійснювати правове регулювання одного з основних публічно-правових інтересів – публічних фінансів (в частині валютних ресурсів), забезпечуючи при цьому реалізацію соціально-економічних інтересів суспільства в цілому та окремих осіб, зокрема.

3. Допускається певна самостійність владних суб'єктів у виборі форм та варіантів здійснення покладених на них валютно-правових обов'язків, а також можливість наділення окремими владними повноваженнями господарюючих суб'єктів, а в окремих випадках і фізичних осіб.

4. Валютне право використовує такі юридичні можливості впливу на суспільні відносини з метою забезпечення необхідної поведінки учасників валютних правовідносин: позитивного обов'язку, дозволу, заборони, погодження, правових рекомендацій, заохочення, договірно-правового регулювання.

Отже, застосування методу валютно-правового регулювання обумовлено своєрідністю суспільних відносин (фінансових відносин) і тому, можна стверджувати про характерність для нього двох методів регулювання, а саме: приватноправового (диспозитивного) та публічно-правового (імперативного).

Логічно, що серцевину методу валютного права складає спосіб імперативних приписів, що забезпечує умови для чіткого виконання учасниками валютних правовідносин покладених на них обов'язків та реалізації прав.

Публічно-правовий метод (імперативний) базується на владному підпорядкуванні одного суб'єкта іншому. Характерними рисами даного методу є: по-перше, формування і використання правовідносин за схемою «наказ – виконання» (учасник відносин, який приймає рішення (наприклад, Національний банк України (далі – НБУ)), не пов'язаний згодою іншого учасника, на якого вони спрямовані); по-друге, суб'єкти, які виконують владні, управлінські чи інші функції, діють на свій розсуд у межах наданих повноважень; по-третє, регулює підстави виникнення валютних правовідносин, виходячи з того, що, за наявності певного юридичного факту, суб'єкт права зобов'язаний вступити у це відношення і виходити з розпорядження закону, а не власної волі; по-четверте, характеризується юридичною нерівністю суб'єктів, коли одні з них володіють однобічними юридично-владними повноваженнями щодо інших суб'єктів, тоді як останні не мають адекватних повноважень стосовно керуючих суб'єктів.

Приватно-правовий метод (диспозитивний) регулювання у валютному праві має такі характерні риси: по-перше, рівність учасників правовідносин; по-друге, автономність учасників правовідносин, що дозволяє вільно формувати волю і здійснювати свої права відповідно до своїх інтересів; по-третє, самостійність учасників правовідносин, що виражається в можливості самостійно розпоряджатися майном, що належить їм, і нести самостійну відповідальність за своїми зобов'язаннями; по-четверте, можливість вибору поведінки в рамках закону (диспозитивність).

Враховуючи публічно-правовий та приватно-правовий характер методу валютного права та, визначаючи його, як сукупність прийомів і способів правового впливу на поведінку учасників валютних відносин, можна логічно визначити такі способи: 1) припис – розпорядження здійснити певні дії, наприклад, отримання ліцензії на право здійснення валютних операцій; 2)

заборона – накладення обов'язку не здійснювати певні дії, наприклад, не здійснювати валютних операцій без ліцензії на право здійснення валютних операцій; 3) дозвіл – юридичний дозвіл здійснювати чи не здійснювати дії, наприклад, здійснення валюто-обмінної операції фізичною особою; 4) рекомендація надає суб'єкту право вибору варіанта поведінки, не виказуючи переваги жодному з можливих варіантів; 5) заохочення також розглядається, як самостійний метод правового регулювання і обов'язково передбачає настання реальних матеріальної чи іншої користі для суб'єкта, що виконає певний припис [3, с. 90 – 91].

Припис, як спосіб правового регулювання суспільних відносин, виражається у покладанні відповідною правовою нормою прямого юридичного обов'язку здійснити певні юридично значущі дії в умовах, передбачених цією нормою (наприклад, згідно статті 9 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» (далі – КМУ) – валютні цінності та інше майно резидентів, яке перебуває за межами України, підлягає обов'язковому декларуванню у НБУ [4, ст. 184]).

Сутність *заборони*, як виду правового впливу на фінансові відносини, полягає в тому, що правова норма покладає на своїх адресатів юридичний обов'язок утримуватися від здійснення певних значущих дій в умовах, які передбачені відповідною нормою (наприклад, нормою статті 48 ЗУ «Про Національний банк України» заборонено використання золотовалютного резерву для надання кредитів і гарантій резидентам та нерезидентам України [4, ст. 184]).

Дозвіл є суб'єктивним юридичним правом, якому властива міра можливої поведінки, що забезпечує можливість вибрати варіант власної поведінки. У фінансовому праві цей метод застосовується, наприклад, при

визначенні повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють фінансову діяльність. Його сутністю є можливість суб'єктів діяти на свій розсуд, але у межах наданих їм повноважень з метою виконання покладених на них функцій (наприклад, згідно статті 2 Декрету КМУ «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» – резиденти і нерезиденти мають право здійснювати валютні операції з урахуванням обмежень, встановлених цим Декретом та іншими актами валютного законодавства України [4, ст. 184]).

Менш поширені в системі правового регулювання фінансових відносин способи рекомендацій та заохочень. Використання даних способів обумовлено ліберальними тенденціями, що розвиваються, фінансової політики держави. *Рекомендація* надає суб'єкту право вибору варіанта поведінки, не виказуючи переваги жодному з можливих варіантів (наприклад, стаття 5 Декрету КМУ «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» – відмова у видачі НБУ ліцензії може бути оскаржена в суді або арбітражному суді [4, ст. 184]). *Заохочення* також розглядається, як самостійний метод правового регулювання, і обов'язково передбачає настання реальних матеріальної чи іншої користі для суб'єкта, що виконає певний припис.

Висновки. Методи валютного права, які використовуються при регулюванні суспільних відносин, – це сукупність прийомів і способів правового впливу на поведінку учасників валютних відносин, на характер взаємозв'язків між ними, які застосовують органи державної влади та місцевого самоврядування під час регулювання цих відносин. Ознаки методу валютного права: майновий аспект – оскільки існує в площині розподілу та перерозподілу ВВП і НД; переважна імперативність; допускається

самостійність учасників; способами є припис, заборона, дозвіл, рекомендація, заохочення.

Список використаної літератури:

1. Фінансове право : підручник / [Алісов Є. О., Воронова Л. К., Кадькаленко С. Т. та ін.] ; керівник авт. колективу і відп. ред. Л. К. Воронова. – [3-є вид., виправлене та доповнене]. – Х. : Фірма «Консум», 1999. – 496 с.
2. Гейвандов Я. А. Правовые проблемы банковского регулирования в России / Я. А. Гейвандов // Банковское право. – 2000. – № 2. – С. 12.
3. Дмитренко Е. С. Фінансове право України. – Загальна частина : Навчальний посібник. – К. : Алеута ; КНТ, 2006. – 376 с.
4. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. в редакції від 12.01.2011 // Відомості Верховної ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.

Стаття надійшла до редакції 31.10.12